

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

Київ-2016

УДК 37.035:172.15
ББК 78.005.22
У-45

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол №10 від 29 червня 2016 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, директор ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, учений секретар ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

Філімонова Т. В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Редько-Шпак Л. В., провідний редактор відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Президії НАПН України.

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : зб. матеріалів Всеукр. наук. – практ. семінару /ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Філімонова Т. В. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. ; рецензенти Сухомлинська О. В., Коляда Н. М.] – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. – 60 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «Українські педагоги про національно-патріотичне виховання», що відбувся у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 18 травня 2016 р.

УДК 37.035:172.15
ББК 78.005.22

ISBN 978-966-97408-7-8

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2016

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
РЕФЛЕКСІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ РІЗНИХ ЧАСІВ ПРО ПАТРІОТИЗМ І НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ	6
<i>Л. Д. Березівська</i> УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ “ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1917–1920)	7
<i>Г. І. Іванюк</i> ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	8
<i>Н. І. Богданець-Білоskalенко</i> ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	12
<i>Н. А. Калініченко</i> ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ УДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ КАЮКОВА (1945-2001)	14
<i>Н. М. Коляда</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВНЗ	15
<i>В. Л. Федяєва</i> КУЛЬТУРА, ОСВІТА, ТРАДИЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ	16
<i>Г. В. Белан</i> НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО РУХУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ	17
<i>С. М. Зозуля</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: СЕМАНТИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	18
<i>І. В. Швецова</i> АКТИВІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА СІМ'Ї У ЗАЛУЧЕННІ ДІТЕЙ ДО СПІЛЬНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	21
<i>О. О. Кравченко</i> ПЕДАГОГІЧНА ТА НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (1819–1897)	22
<i>І. В. Албул</i> ВОЛОДИМИР НАУМЕНКО (1852–1919) У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ОСВІТИ	23
<i>Л. М. Заліток</i> ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВТОРСЬКИХ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	24
<i>С. В. Тарнавська</i> САВА ХРИСТОФОРОВИЧ ЧАВДАРОВ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'Ї	26
<i>Л. І. Страйгородська</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПУБЛІКАЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА-ПРОСВІТИТЕЛЯ ОЛЕКСАНДРА ДОРОШКЕВИЧА	27
<i>А. В. Селецький</i> ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРА ХОЛОДНОГО	28
<i>Л. В. Рабаданова</i> ТЕОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ СПАДЩИНІ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА	29
<i>Т. В. Янченко</i> ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДОЛОГІВ	30

авторитетної держави у світі, становлення громадянина-патріота. Успіх її реалізації залежить від спільних дій влади, громадськості, школи і сім'ї.

Г. І. Іванюк

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

В умовах поступу України шляхом євроінтеграції, посилення співпраці з різними країнами актуалізується й проблема не лише державної, а й національно-культурної ідентифікації. Такий перебіг характерний не лише для української спільноти. Підвищення інтересу до власного національно-культурного "Ми" спостерігається насамперед у тих країнах, які стали незалежними в недалекому минулому, або ж виборюють свій суверенітет сьогодні. Тому проблема національно-патріотичного виховання дітей, молоді є дуже чутливою до суспільних трансформацій, а їх рушієм часто виступає національно зріле громадянство.

У різні роки до проблеми національно-патріотичного виховання зверталися українські філософи, педагоги, громадські діячі. Студіювання педагогічної думки України ХХ – початку ХХІ століття дає підстави стверджувати, що національне виховання має давні витoki. У письмових джерелах ми простежуємо прихильність до ідей патріотичного виховання, зокрема захисту вітчизни у Повчанні Володимира Мономаха. У добу Київської Русі поняття "патріотизм" наповнювалося найвищим морально-духовним особистісним змістом – вірність, стійкість, добродійність, мужність.

У різні роки попередніх століть землі України входили до великих і менших держав: Австро-Угорської і Російської імперій, Речі Посполитої, Румунії. З огляду на це в імперську добу, коли Україна не була суверенною державою, ідеї національного виховання концентрувалися навколо проблеми здобуття незалежності та її захисту. Суголосними суспільному прагненню до перебудови незалежної держави на теренах України є думки західноукраїнського педагога, громадського діяча М. Галущинського: "суспільно-просвітницька робота повинна стояти на гордім платонівським принципі впливати на перебудову самої держави" (Галущинський М. Народна освіта й виховання народу. Методи й цілі. Львів. Коштом товариства "Просвіта" у Львові, 1920 (з друк. Ставроцигійського інституту) С.3)

У роки Української революції (1917-1921) уперше в історії України зроблено спробу розбудови системи освіти на національному ґрунті. Когорту національно орієнтованих діячів освіти представляли С. Русова, С. Сірополко, Д. Дорошенко, Михайло і Олександра Грушевські, В. Науменко, Я. Чепіга, П. Холодний, М. Дем'яновський.

Встановлення більшовицької влади та утвердження Української соціалістичної радянської республіки зумовили нові підходи до патріотичного виховання, що ґрунтувалося на пріоритетах класовості.

Морально-духовні цінності підмінялися тими, що відповідали ідеологемам часу, лініям партії. Патріотизм набував явних класово-ідеологічних ознак. Педагогічна думка та практика патріотичного виховання обмежувалась “єдиновірною” системою виховання “нової людини”, а її автор – А. Макаренко став основоположником теорії колективного виховання. Слід зазначити, що педагогічні ідеї А. Макаренка втілювалися в практику досить успішно й мають і донині певні родзинки, зокрема створення ситуації успіху. Однак надмірна політизація змісту й форм такого виду педагогічної діяльності, що виявилось у вивільненні особистого творчого потенціалу вихованців, зумовило певну суперечність між успішною реалізацією виховної системи і неспроможністю існуючої політичної еліти зрозуміти особистісний і суспільний сенс патріотичного виховання. Відтак система виховання “без А. Макаренка” нагадувала собою недолуге й жорстке регламентування, а пізніше перетворилася в бумеранг, несприйняття й зневіру до облудливих цінностей.

Лібералізація суспільного життя, що стало наслідком хрущовських реформ, створила ґрунт для сплеску “олюдненої” педагогіки. У канву гуманістичної педагогіки вписано виховні системи В. Сухомлинського, І. Ткаченко, О. Захаренка. Педагоги-новатори запропонували якісно нові підходи до виховання, а саме: повага до особистості, виховання в діяльності, зв’язок виховання з життям, добро і творчість. Моральні чесноти й обов’язок, повага, співпереживання, готовність прийти на допомогу визначалися як пріоритетні у вибудовуванні виховання патріота-громадянина-інтернаціоналіста. Однак у практиці шкіл поширеними були заорганізованість, осценарювання всієї діяльності учнів, “подвійні стандарти” – розбіжність ідей і, власне, діяльності. Зважаючи на це, постала гостра потреба у вдосконаленні мети, змісту й методів виховання.

Варто зауважити, що вплив світової культури на становлення ціннісних орієнтирів молоді в радянській системі освіти послаблювався зневагою, а іноді й імперською високомірністю до національних культур. До переліку “меншовартісних” було віднесено й українську національну культуру. На тлі загального знецінення внеску українського народу в скарбницю світової культури, нівелювалися кращі ідеали людства. Відтак “спільність радянського народу” виявилася деревом без кореневої системи, яке й дало доброго плоду на віки.

Світовим досвідом і наукою доведено, що становлення й розвиток духовно багаті особистості неможливі без засвоєння нею національних і загальнолюдських цінностей. Як свідчить досвід людства та результати педагогічних спостережень, моральні цінності сприймаються особистістю в дошкільному, шкільному й студентському віці більш свідомо, якщо базові цінності прищеплено засобами національно-культурних традицій, рідної мови, народної творчості. Проте в умовах сучасних світових інтеграційних процесів проблема пізнання здобутків рідного народу як основи духовності людини тісно пов’язано з полікультурним підходом. Від того, як будуть жити

в нашій країні люди різних національностей (представники різних культур), наскільки духовне відродження України сприятиме їхньому розвитку, значним чином залежатиме й наша репутація у світі. Співіснування людей різних культур (національностей), умови для розвитку й саморозвитку визначають авторитет держави у світовому співтоваристві.

З огляду на це набуває важливості необхідність формування в молодій генерації усвідомлення цінності внеску кожної нації (етносу) в скарбницю загальнолюдських надбань, розуміння неповторності культур й утвердження міжкультурних відносин. Доцільно організоване національне виховання розглядаємо як створення педагогічних і психологічних умов становлення й розвитку національного типу особистості, суверенної індивідуальності, яка цінує свою культурну та національну ідентичність і визнає цінність культур народів інших націй, забезпечує духовну наступність генерацій.

Національно-патріотичне виховання в системі освіти Україні може бути ефективним за умови чіткого уточнення виховного ідеалу, мети й завдань, вдосконалення засобів розвитку цього складного феномена, зокрема, змісту, форм і методів, урахування суспільних потреб і світових тенденцій, налагодження продуктивної морально-духовної комунікації культурних спільнот і засобів масової інформації, державницьких підходів до організації й діяльності навчальних закладів різних рівнів, визначення національного виховання як пріоритету держави, родини, громадянського суспільства.

У зв'язку з цим, метою національного виховання слід вважати розвиток духовно багатой особистості на основі гармонійного пізнання та осмислення національної культурної спадщини й здобутків інших народів, залучення дітей і молоді до засвоєння загальнолюдських ідеалів, готовності захищати батьківщину, родину.

У сенсі розуміння сутності національного вихованого ідеалу, його складових і витоків Г. Ващенко писав: “Традиційний ідеал – це не вишита сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишатися українцем. Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення” [1, с. 108].

Завдання патріотичного виховання полягає в набутті молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванні культурних надбань українського народу, реалізації міжкультурного спілкування.

Удосконалення змісту національно-патріотичного виховання полягає насамперед в залученні школярів до рідної мови, прищеплення любові до неї. Важливо, щоб кожний громадянин України, знаючи рідну й державну мову, шанував мови тих людей, які живуть поряд з ним. Чільне місце в оновленні змісту освіти сучасної генерації має зайняти розкриття правди про історичне минуле українського та інших народів. Національне виховання шляхом пізнання минулого потребує цілісного та об'єктивного підходу. Завдання педагога полягає в доборі таких форм і методів його розкриття, які б допомогли молоді усвідомити, що історія її рідного народу неодмінно є й історією іншого народу, тому правда про неї не може бути різною, адже

істина завжди єдина. Тільки в руслі такого підходу є можливим становлення характеру, в якому національна гідність тісно пов'язана з повагою до інших народів і націй. Тож на основі поєднання національної пам'яті та усвідомлення сучасних надбань культури формується національна гідність, духовно розкріпачується людина. Тому особливо актуальними видаються слова М. Грушевського про те, що часи романтичної ідеалізації старовини минули і тепер свої ідеали ми маємо шукати не в минулому, а в майбутньому [2].

Національне виховання – це процес, який не тільки відкидає і заперечує національну відокремленість, а навпаки – потребує пізнання та осмислення національно-культурної спадщини інших народів. Лише на багатокультурному ґрунті виникає розуміння того, що національне та загальнолюдське не є альтернативними поняттями, а виступають як дві грані єдиного цілого. Загальнолюдське функціонує й розвивається завдяки національному, а в останньому відображається зв'язок часів та поколінь в історичному розвитку всього людства [3, с. 27-40].

Пам'ятаючи слова біблійної притчі про сіяча, слід визнати, що зерно національного становлення особистості сьогодні може приносити плоди духовності тільки на животворному багатокультурному ґрунті. Не замикаючись на минулому, а пізнаючи сучасну світову культуру, людина може почувати себе рівною серед інших, зберігаючи свою національну неповторність як найдорожчий скарб. Отже, для національно-патріотичного виховання молоді в Україні “багатонаціональність – не біда, не зайвий тягар, не тимчасова незручність чи перешкода, а величезне багатство і сила, надзвичайно щасливий шанс для духовної невичерпності” [4, с. 674].

У сучасному світі виховання учнів виконує два органічно пов'язані завдання:

- розвиток національного характеру, способу мислення, особистісного розуміння вітчизняної й світової культури;
- формування інтеркультурного мислення, розуміння взаємозв'язків між націями, державами, що забезпечують гармонійний розвиток особистісного, національного й загальнокультурного.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – С. 108.
2. Грушевський М. С. Про українську мову і українську справу / М. С. Грушевський // Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992.
3. Практична педагогіка виховання: посібник з теорії та методики виховання/ За редакцією Красовицького М. Ю. Упорядник Іванюк Г. І. – Київ–Івано–Франківськ.: «Плай», 2000. – С. 27–40.
4. Юркевич П. Вибране / П. Юркевич. – К.: Вид-во гуманітарної літератури «Абрис», 1993. – С. 673.